

Življenje osebe na invalidskem vozičku

Cecilija Lebar in Meta Rojšek
UNIVERZA V LJUBLJANI, Zdravstvena fakulteta, Ljubljana

IZVLEČEK

Oseba na invalidskem vozičku se v svojem življenju srečuje z različnimi ovirami, eno od pomembnejših problemskih področij ji predstavljajo fizične oziroma arhitekturne ovire. Države odpravljanju arhitekturnih ovir posvečajo različno pozornost, zato je bil namen pričujoče študije primerjati življenje dveh oseb na invalidskih vozičkih, ki živita v dveh različnih državah – v Sloveniji in na Nizozemskem. Ker nas je zanimala posameznikova izkušnja in interpretacija problema življenja na invalidskem vozičku, smo uporabili kvalitativni raziskovalni pristop, izvedli smo dve študiji primera. Pogoji za vključitev: osebi živita v različnih državah, imata podobne zdravstvene probleme in uporabljata invalidski voziček na električni pogon. Podatke smo zbirali z nestrukturiranim intervjujem in odkritim opazovanjem z udeležbo. Obe osebi dokaj dobro funkcionirata v okolju, vendar se srečujeta z arhitekturnimi in socialnimi ovirami. Ustrezno pričakovanjem je teh ovir manj pri nizozemskem primeru. Za odpravo ovir v okolju je potrebno najprej poskrbeti z ustrezno zakonodajo, potem te zakone upoštevati, ne nazadnje pa je tudi vsakdo izmed nas odgovoren, da drugih z neodgovornim ravnanjem ne ovira.

IZHODIŠČA

Človek oblikuje in posega v okolje glede na svoje potrebe in želje z namenom, da bi si čim bolj olajšal bivanje v njem, pri tem pa pozablja, da smo ljudje edinstveni z različnimi potrebami in interesi. Posameznikovo poseganje v okolje lahko za sočloveka predstavlja nepremagljivo oviro za samostojno delovanje. Osebe na invalidskem vozičku so skupina, ki se z ovirami v okolju srečujejo vsakodnevno, vendar imajo tudi oni pravice, ki jih je potrebno spoštovati. Na svetovni, evropski in nacionalni ravni imamo kar nekaj dokumentov, ki tem ljudem dajejo še posebne pravice (Uršič, Kroflič, 1988). V Sloveniji je med letoma 1991 in 2006 bila sprejeta cela vrsta predpisov s področja izobraževanja, zdravstvenega varstva, zaposlovanja, odpravljanja ovir v okolju, zagotavljanja denarnih pomoči; v različne nacionalne in razvojne programe po posameznih področjih so vključene rešitve, ki so pomembne za življenje invalidov (Kresal, 2007).

Urbanistični inštitut RS in Inštitut RS za socialno varstvo sta leta 2011 izvedla projekt, v katerem sta pregledala politiko in ukrepe EU in Slovenije na področju dostopnosti grajenega okolja, komunikacij in informacij. Glede dokumentov o zagotavljanju pravice do gibanja brez ovir in enakopravnosti za invalide ugotavljajo, da je bilo v državah EU sprejetih kar nekaj ukrepov. Žal pa v praksi ugotavljamo, da so invalidi še vedno pogosto prikrajšani in potisnjeni na rob pri zaposlovanju, izobraževanju, usposabljanju, sodelovanju v kulturnih in prostočasnih dejavnostih in tudi pri zagotavljanju osnovne pravice do mobilnosti. Ravno zaradi tega se pripravlja nova evropska strategija o invalidnosti, ki bi doprinesla k razreševanju navedenih problemov.

Oseba na invalidskem vozičku v okolju

Uporabnik invalidskega vozička je oseba, ki zaradi slabosti ali invalidnosti za gibanje uporablja invalidski voziček (Cook, Polgar, 2008). Osebe, ki uporabljajo invalidski voziček, imajo različne okvare in za svoje funkcioniranje uporabljajo različne vozičke. Glede na pogon vozička poznamo:

- invalidski voziček (v nadaljevanju IV) na ročni pogon,
- IV na električni pogon,
- IV, ki ga potiska druga oseba (Vovk, 2000).

V delovni terapiji gledamo na posameznika z vidika okupacije in njegove zmožnosti sodelovanja v skupnosti. Ko govorimo o okupaciji, ne moremo mimo konteksta izvedbe okupacije, kamor prištevamo fizično, socialno, kulturno in druga okolja. Fizično okolje se nanaša na naravno in grajeno okolje, ki lahko uporabniku invalidskega vozička predstavlja oviro/e (Turpin in Iwama, 2011). Slaba dostopnost in slaba prostornost pomenita ljudem na invalidskem vozičku največjo oviro tako v stanovanju kot v zunanjem okolju. V okolju se najopaznejše težave pojavijo pri premagovanju ovir do javnih objektov, pri urejenosti cestnih površin in javnega prometa. Zaradi teh ovir so osebe na invalidskih vozičkih odvisne od tuje pomoči ali pa je njihovo gibanje tako omejeno, da jim je onemogočeno priti do zelenega mesta (Vovk, 2000).

V koncepciji razvojne strategije invalidskega varstva v Sloveniji (Pravilnik, 2003) je poudarjeno »neodvisno življenje invalida«, kar pomeni sposobnost sodelovati v družbi, to je, da lahko dela, ima družino in na splošno deli radosti in odgovornosti življenja v skupnosti. Osvoboditev od izolacije ali od institucije pomeni možnost izbire, kje živeti, pomeni sprejeti samostojne neodvisne odločitve, pomeni sposobnost opravljati dnevne aktivnosti ipd. K samostojnemu življenju osebe na IV pomembno prispevajo tudi uspešno premagane fizične ovire, kar za posameznika pomeni prvo stopnjo uresničevanja koncepcije za neodvisno življenje.

Intuitivno vemo, da so različna okolja med seboj povezana. O tem sta pisala Chapparrio in Ranka (1997), ki med drugim trdita, da na grajeno okolje vpliva kulturno okolje, kar podpreta s primerjavo nekega zahodnoevropskega zaselka z vasjo na nekem pacifiškem otoku. Menimo, da bi podobno lahko med seboj primerjali različna evropska mesta, kar smo na določen način naredili v naši študiji.

Sodobni delovnoterapevtski modeli poudarjajo dinamično povezavo med osebo, okoljem in okupacijo (Law et al., 1998; Law et al., 2005), kar delovne terapevte vodi pri opazovanju in ocenjevanju ljudi, ki jih obravnavajo.

Namen v prispevku predstavljene študije je bil med seboj primerjati življenji dveh oseb na invalidskem vozičku, eden živi v Ljubljani in drugi v Amsterdamu.

METODE

Ker so nas zanimale posameznikove izkušnje z življenjem na IV, smo uporabili kvalitativni pristop raziskovanja. Kvalitativna metodologija temelji na razumevanju, da vsak posameznik kreira svojo lastno, subjektivno realnost in da obstaja povezava med raziskovalcem in vključenim v raziskavo (DePoy, Gitlin, 1998). V okviru kvalitativnega pristopa ne proučujemo večjega števila oseb, ampak raziščemo posamezen primer ali manjše število primerov, ki jih nato med seboj primerjamo (Mesec, 1998). Izvedli smo dve študiji primera, eno v Ljubljani in eno v Amsterdamu. DePoy in Gitlin (1998) definirata študijo primera kot empirično povpraševanje, ki preučuje sodoben pojav znotraj njegovega pravega konteksta, ko meje med pojavom in kontekstom niso jasne, in pri katerem uporabimo različne vire podatkov. Pri proučevanju primera želimo ugotoviti, kaj je tipično in kaj izjemno, ugotavljamo različne poteke dogodkov in različnost doživljanja (Mesec, 1998)

V študijo sta bila vključena dva študenta na električnem IV, ki imata simptomatiko cerebralne paralize, eden prihaja oz. živi v Ljubljani, drugi v Amsterdamu. Pogoj za vključitev v študijo je bil:

- oseba je študent in uporablja električni IV,
- osebi imata podobne zdravstvene probleme,
- osebi prihajata iz mestnega okolja in različnih držav.

Podatke smo zbirali z dokumentarnim gradivom, in sicer z osebnimi neuradnimi dokumenti, kot so: fotografije, zapiski ipd., in z uradnimi dokumenti, kot so: gradbena zakonodaja, razne konvencije ipd.

Z obema vključenima osebama smo izvedli nestrukturirani intervju, ki je primeren za pridobivanje posameznikove zgodbe (Kvale, 1996). Zanimalo nas je posameznikovo funkcioniranje na zanj pomembnih področjih delovanja. Opravljeno je bilo tudi opazovanje resničnih situacij z nekajkratnim odhodom v mesto in obiski za oba študenta pomembnih krajev.

Za analizo podatkov smo uporabili delovnoterapevtsko teorijo s poudarkom na posameznikovih možnostih za delovanje v kontekstu.

REZULTATI IN RAZPRAVA

S študijo smo prikazali razlike v življenju in funkcioniranju dveh oseb na invalidskih vozičkih, eden živi v Ljubljani, drugi v Amsterdamu. Nizozemska je po standardih bolj razvita kot Slovenija, obe državi pa imata dokaj dobro urejene zakone na področju

invalidske politike. Žal pa se velikokrat izkaže, da na papirju zapisano v praksi ne drži, nekatera načela namreč ne delujejo in osebam na invalidskih vozičkih v resničnem življenju povzročajo težave. Včasih tudi na papirju idealne rešitve v praksi ne delujejo, saj so med uporabniki invalidskih vozičkov velike razlike (Cook, Polgar, 2008).

V nadaljevanju sta predstavljena oba primera, in sicer smo pri tem izhajali iz trenutno najpomembnejših vlog in interesov obeh udeležencev raziskave. Ker se posameznikove vloge in interesi vedno uresničujejo v kontekstu okoljskih dejavnikov, so rezultati študije prikazani glede na kontekst izvedbe okupacij, ki so za uresničevanje teh vlog in interesov potrebne. Pri tem nikakor ne smemo zanemariti dejstva, da je kontekst posameznikovega delovanja vedno kompleksna povezava socialnih, kulturnih, ekonomskih in fizičnih dejavnikov (Velde, Fidler, 2002).

Primer A

Štiriindvajsetletni študent četrtega letnika Pravne fakultete, v času študija živi v Ljubljani. Stanuje v študentskem domu, prilagojenem za študente s posebnimi potrebami. Študent ima spastično cerebralno paralizo, zaradi katere ima težave pri gibanju, prisotni pa so tudi asimetrija, motnje govora in vida ter slabša koncentracija. Za svoje funkcioniranje in samostojnost uporablja električni IV. Pri vsakodnevni aktivnosti mu pomoč nudijo osebni asistenti, ki bivajo v istem domu – organizirani s strani Društva študentov invalidov Slovenije. Kot vsak človek ima tudi on določene življenjske vloge, in sicer vlogo sina, brata, študenta, sošolca, prijatelja, sostanovalca, člana Društva invalidov Slovenije, prostovoljca.

Primer B

Enaindvajsetletni študent komunikologije na Free University Amsterdam, v času študija živi v Amsterdamu. Stanuje v prilagojenem stanovanju za osebe s posebnimi potrebami. Študent ima spastično cerebralno paralizo, zaradi katere ima probleme pri gibanju. Pri nekaterih dnevnih aktivnostih potrebuje pomoč asistentov, ki bivajo v neposredni bližini. Ko potrebuje pomoč, le-te pokliče preko telefona. Za gibanje v zunanjem okolju uporablja električni IV, v notranjem prostoru pa poseben stol, ki ga poganja s pomočjo nog. Tudi zanj so pomembne življenjske vloge, saj mu omogočajo položaj v družbi, kar s seboj prinaša tako odgovornosti kot privilegije. Te vloge so: sin, študent, sošolec, prijatelj, sostanovalec, uporabnik asistence, član društva študentov invalidov Nizozemske, prostovoljec.

Bivališče

Bivališče naj bi posamezniku omogočilo zasebnost, prostor za druženje s prijatelji, njegovo lastno stopnjo reda, možnost izražanja (urejenost, oprema), avtonomijo in občutek samoučinkovitosti (Velde, Fidler, 2002). Obe obravnavani osebi živita v objektih, ki so namenjeni osebam s posebnimi potrebami.

Primer A: Študent med tednom, ko ima študijske obveznosti, živi v študentskem domu, ki je prilagojen za študente s posebnimi potrebami in kjer ima možnost 24-urne asistence. Študentom s posebnimi potrebami je namenjeno pritličje, ki ima primerno urejene in dostopne sobe. Že ob pogledu na dom vidimo urejen dostop s pokrito klančino, narejeno iz ne-drsljivega materiala, klančina ni predolga niti prestrma. Pred domom je urejeno parkirišče, ki ima posebne prostore, namenjene študentom s posebnimi potrebami. Vhod v stavbo je opremljen z avtomatskimi vrati. Hodnik je dovolj širok, tako se lahko brez težav

srečata dve osebi na invalidskih vozičkih. Prostori v apartmaju so manjši in včasih povzročajo probleme pri manevriranju, večinoma takrat, ko se v sobi sreča več oseb na vozičkih. Problem je študent rešil tako, da vrata pušča ves čas odprta, kar pa zmanjša njegov občutek varnosti in zasebnosti. Kopalnica je primerna za osebo na IV.

Slika 1: Urejen vhod v študentski dom v Ljubljani.

Primer B: Zaradi oddaljenosti od doma študent čez teden živi v Amsterdamu, kjer stanuje na Wethouder Serrurier Straat, ki je prilagojena za osebe s posebnimi potrebami, saj v soseski živijo asistenti, ki jih lahko pokliče, kadarkoli potrebuje pomoč. Stanovanje je v pritličju, vhodna vrata so električna in se odpirajo s pomočjo daljinca. Študent v notranjih prostorih uporablja poseben stol, s katerim se giblje po stanovanju. Kuhinja, dnevni prostor in soba so urejeni za osebe s posebnimi potrebami in mu ne povzročajo težav pri funkcioniranju. Kopalnica je prilagojena in opremljena s potrebnimi pripomočki.

Slika 2: Stol, ki študentu omogoča funkcioniranje v prostoru.

Gibanje po mestu in prihod na fakulteto

Za občutek samostojnosti in samo-učinkovitosti je pomembno, da posameznik sam pride do izobraževalne institucije in drugih zanj pomembnih institucij ter krajev oz. prostorov.

Primer A: Na srečo je študentovo bivališče v bližini fakultete in centra mesta, tako da lahko gre na fakulteto in v mesto z IV. Tukaj naleti na ovire, kot so: gneča na pločnikih in ulicah, napačno parkirana vozila, ozki pločniki ipd. Sam dostop do fakultete je urejen s klančino, problem pa se pojavi že pri vratih, ki se odpirajo ročno in so precej težka. Preko Društva študentov invalidov Slovenije ima študent omogočen tudi organiziran prevoz, vendar se zaradi premajhnega števila parkirnih prostorov pred fakulteto pri tem včasih pojavi problem. Kljub vsemu je prihod na fakulteto z organiziranim prevozom zanj boljša izbira.

Primer B: Študent vsakodnevno funkcionira v mestu, v katerem pa naleti na različne ovire, kar je razlog, da se giblje predvsem v tistih predelih mesta, ki so zanj dostopni. Največjo oviro mu predstavlja gneča ljudi na glavnih ulicah Amsterdama, srečuje pa se tudi z drugimi ovirami, kot so: nezadostna širina nekaterih ulic, predvsem ob kanalih, velikokrat tudi nepravilno parkirani avtomobili, ki mu otežujejo vožnjo. Na fakulteto gre sam s podzemno železnico, med vožnjo mora prestopati, kar pa mu ne povzroča težav. Njegova fakulteta je v bližini postaje, tako da mora samo prečkati cesto.

Slika 3: Prostorna notranjost avtobusa.

Slika 4: Klančina za vstop v avtobus.

Gibanje po fakulteti

Ni dovolj, da je posameznik zmožen priti do institucije, pomembno je tudi, da v tej instituciji oz. prostorih samostojno funkcionira. Z vidika funkcioniranja moramo pri tem upoštevati možnosti prehajanja med nadstropji, vstopanja v različne prostore, uporabe stranišča ipd. (Ainsworth, de Jonge, 2011).

Primer A: Gibanje študenta v notranjosti fakultete večinoma ni problematično, zato nima asistenta in za morebitno pomoč poprosi kar sošolce ali uslužbenca. Samo ena predavalnica ni dostopna z IV, vendar so problem odpravili s posebnim prostorom za osebe na IV, tj. z ložo, kamor oseba pride z dvizno ploščadjo, pri čemer pa se lahko pojavi problem pri vratih in ključu za dvizno ploščad. Knjižnica je v pritličju fakultete, sam dovoz in gibanje po knjižnici nista problematična, pojavi pa se problem pri odpiranju vrat, čitalec kartic, ki omogočajo vstop, je namreč nameščen previsoko. V stavbi fakultete sta dve stranišči, prilagojeni za osebe na IV.

Primer B: Na Nizozemskem ima vsaka fakulteta osebo, ki je zadolžena za študente s posebnimi potrebami. Vsak posamezen študent s posebnimi potrebami se lahko obrne za pomoč tudi na društvo študentov invalidov. Študent je na fakulteti brez asistenta, če pa potrebuje pomoč, zaprosi zanj osebje fakultete ali študente. Sam vstop v stavbo fakultete je urejen z dvizno ploščadjo, ki osebi na IV omogoča neoviran dostop. Vhodna vrata so električna vrteča, za osebo na IV neuporabna, vendar so poleg teh še ena vrata, opremljena s senzorjem, ki so primerna za osebe na IV. Samo gibanje po fakulteti je neovirano.

Dostopnost trgovin, pošte, banke

Možnost dostopa do navedenih institucij (stavb) pri posamezniku omogoči zadovoljstvo in občutek produktivnosti oziroma učinkovitosti. Če je posameznik samostojen pri opravljanju opravil, ki so vezana na navedene stavbe, to pomeni, da lahko opravlja

določene vloge in uresničuje interese (Velde, Fidler, 2002), posledično pa je kakovost njegovega življenja višja.

Primer A: Ker študent večino časa preživi v Ljubljani in sam skrbi za svoje življenjske potrebe, je zanj dostop do trgovin zelo pomemben. V bližini študentskega doma je trgovina, kjer lahko nakupuje sam, saj je trgovina arhitekturno zelo dobro urejena, vendar pa zaradi težkega dostopa (preozki pločniki, parkirani avtomobili) večkrat pošlje v nabavo kar asistenta. V mesto gre predvsem, kadar ima opravke na banki, pošti, v trgovinah ipd. V preteklosti se je tem opravkom izogibal zaradi morebitnih ovir, sedaj pa se včasih prav prisili, da se odpravi v mesto, saj mu to da občutek zadovoljstva.

Primer B: Študent sam skrbi za svoje življenjske potrebe, zato je zanj zelo pomemben dostop do trgovine in drugih pomembnih institucij. V bližini ima kar nekaj trgovin, vendar se navadno odloči za bolj oddaljeno, ker je bolj založena; tja se odpelje s podzemno železnico. To je vsekakor boljše situacija kot situacija študenta v Ljubljani, saj ima nizozemski študent možnost izbire. Za izstop iz podzemne uporabi dvigalo, ki mu ne povzroča nobenih težav. Na pločniku se lahko sreča z mobilnimi ovirami in gnečo. Vhod v trgovino je urejen na senzor, v notranjosti je dovolj prostora za manevriranje z IV. Če česa na doseže, za pomoč prosi koga od mimoidočih ali trgovko. Za plačilo so na voljo posebej prilagojene blagajne za ljudi na IV. Študent potrebuje pomoč pri rokovanju z denarjem – pri tem mu pomaga trgovka.

Preživljanje prostega časa

Parham in Fazio (1997, str. 250) sta prosti čas definirala kot »neobvezne aktivnosti, ki so notranje motivirane in se izvajajo v prostem času, kar pomeni, da čas ni določen za obvezne aktivnosti, kot so delo, skrb zase ali spanje«. Pedretti in Early (2001, str. 5) pa pravita, »da je to posameznikovo vključevanje v aktivnosti prostega časa in igre, ki so primerne njegovi starosti«. Tudi v naših primerih lahko zasledimo aktivnosti, ki so značilne za njuno starostno obdobje.

Primer A: Kot za večino študentov in mladih njegove starosti, je tudi za obravnavanega študenta pomembno aktivno preživljanje prostega časa. Zanimajo ga računalniki, filozofija, filmi, fotografija in še kaj. Je aktiven član Društva študentov invalidov Slovenije. Velikokrat si zaželi obiska Narodne galerije ali katere druge kulturne institucije. Dostop do Narodne galerije je otežen že zaradi tlakovanih in preozkih pločnikov. Dostop v galerijo je urejen z dvizno ploščadjo, za uporabo katere je potreben ključ, ki ga hrani vratar znotraj stavbe, torej dostop ne omogoča samostojnosti. Pomanjkljivosti te ploščadi so tudi, da je premajhna za nekatere vozičke, da je izpostavljena vremenskim razmeram, zato dostikrat ne deluje. Poleg vrtljivih vrat, ki so za osebe na IV neprimerne, so še dovolj široka, vendar pretežka vrata na ročno odpiranje. Pri gibanju znotraj stavbe oviro predstavljajo samo pretežka vrata v nekatere razstavne prostore. V sami galeriji ni urejenih sanitarij za obiskovalce na IV, je pa nekaj za invalide delno urejenih stranišč v prostorih za uslužbenke. Tako mora za uporabo stranišča oseba na IV prositi varnostnika, da odpre vrata do teh sanitarij.

Primer B: Tudi za tega študenta je prosti čas pomembno področje njegovega delovanja. Večinoma ga preživlja za računalnikom, ob poslušanju radia, včasih gre tudi v center mesta in na ostale lokacije po Amsterdamu, kjer večinoma obiskuje trgovine. Poleg obiskovanja trgovin si želi podrobneje spoznati Amsterdam in nekatere turistične ter

kulturne destinacije, saj je to njegovo prvo leto bivanja v tem mestu. Vključenost v našo študijo mu je omogočila prvič obiskati nekatere od teh krajev in ga vzpodbudila, da se na nekatere od teh vrne sam. S sprehodom po centru Amsterdama smo ugotovili, da so za osebo na invalidskem vozičku največja ovira previsoki robniki in preozki pločniki, kocke na cestah (tlakovane ceste), sicer pa je večina obiskanih stavb za osebo na invalidskem vozičku dostopna in jim omogoča gibanje po stavbi, stranišča so ravno tako primerna. V primeru, da v kateri od stavb obstaja kakšna ovira, je tam zaposleno osebje zadolženo, da osebi na IV pomaga (npr. hiša Anne Frank).

Slika 5: Prilagojeno stranišče v javnem prostoru.

SKLEP

Življenje oseb na invalidskih vozičkih je pogojeno tudi z državo, v kateri oseba biva. V našem primeru je opisana razlika med bivanjem osebe na invalidskem vozičku v Amsterdamu in v Ljubljani. Oba primera imata omogočeno funkcioniranje v okolju in tudi oba naletita na fizične in socialne ovire. Hodeči sploh ne opazimo nekaj centimetrov visoke stopničke, ki lahko osebi na invalidskem vozičku predstavlja nepremagljivo oviro in pristanek v bolnišnici. V splošnem je Nizozemska bolj razvita država kot Slovenija, zato nas ne preseneča, da je življenje in funkcioniranje osebe na invalidskem vozičku v Amsterdamu kakovostnejše kot v Ljubljani. Zaskrbljujoče pa je, da smo se srečali z diskriminacijo in stigmatizacijo osebe na invalidskem vozičku v obeh mestih.

Javnost je potrebno bolje informirati o položaju oseb na invalidskih vozičkih. Potrebno je razložiti, kdo so uporabniki invalidskih vozičkov in kaj jim ovire v okolju povzročajo. Javnim organom v obeh državah je potrebno posredovati informacije in jih seznaniti z mogočimi rešitvami.

Z našo pomočjo lahko tudi osebam na invalidskih vozičkih omogočimo boljše funkcioniranje v okolju. Za začetek pustimo parkirni prostor, ki je namenjen njim, prazen. Nove stavbe so kar dobro prilagojene, toda vse lahko pokvarijo žepretežka vrata, ki jih oseba na invalidskem vozičku sama ne more odpreti. Naša velika napaka je, da se nam osebe s posebnimi potrebami smilijo in jih jemljemo za drugačne – bolne, kar pa niso, saj so zdravim popolnoma enakovredni in lahko uspejo v šolanju, študiju in poklicu. Njihova največja ovira so zdravi ljudje, ki jih pomilujejo, a jim nevede postavljajo ovire na njihovi poti. Postavimo se v kožo ljudi na invalidskih vozičkih in si zamislimo, kako bi se počutili ob vseh napakah, ki jih delamo. Arhitekti, ki pozabljajo na neopazne malenkosti, npr.

previsoko postavljen bankomat, javni uslužbenci, ki jih diskriminirajo, in mi vsi, ki jim zapiramo neovirano pot.

LITERATURA

- Ainsworth E, deJonge D, (2011). An occupational therapist's guide to home modification practice. Thorofare: SLACK Incorporated.
- Chappario C, Ranka J (1997). The occupational performance models: A description of constructs' and structure. In: Capparo C, Ranka J (Eds), Occupational performance model Monograph 1, Occupational performance network. Lidcombe, NSW.
- Cook A. M, Polgar J M (2008). Assistive Technologies: principles and practice (3rd ed). St. Luis, Missouri: MOSBY Elsevier.
- DePoy E, Gitlin L N (1998). Introduction to research understanding and applying multiple strategies, 2nd ed., Mosby.
- Kresal B (2007). Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti.
- Kvale S (1996). Interviews: introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage Publications, 27–29.
- Law M, Baptiste S, Carswell A, McColl M, Polatajko H, Pollok N (1998). Canadian occupational performance measure (3rd ed). Toronto, Ontario: Canadian association of occupational therapists.
- Law M, King G, Eussell D (2005). Guiding therapists decisions about measuring outcomes in occupational therapy. In Law M, Baum C, Dunn W (Eds), Measuring occupational performance: Supporting best practice in occupational therapy. Thorofare: SLACK Incorporated, 33–44.
- Mesec B (1998). Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu, VŠSD.
- Parham L D, Fazio L S (Eds.). (1997). Play in occupational therapy for children. St. Lois: Mosby.
- Pedretti L W, Early M B (2001). Occupational performance and model of practice for physical dysfunction. In. Pedretti L W, Early M B (Eds.), Occupational therapy practice skills for physical dysfunction. St. Lois: Mosby, 7–9.
- Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavbah (2003). Ur List RS: 13721–13725.
- Turpin M, Iwama M K (2011). Using occupational therapy models in practice. Edinburg: Churchill Livingstone, 49–76.
- Urbanistični inštitut RS in Inštitut RS za socialno varstvo (2011). Ukrepi za uresničevanje pravic invalidov do dostopa brez ovir: inventarizacija obstoječih ovir v grajenem okolju in v objektih v javni rabi v Sloveniji. – poročilo projekta. Ljubljana.
- Uršič C, Kroflič M (1988). Človekove pravice in invalidi. Zbirka mednarodnih dokumentov. Ljubljana: Zveza delovnih invalidov Slovenije, Inštitut RS za rehabilitacijo. 33–6.
- Velde B, Fidler G (2002). Lifestyle performance: A model for engaging the power of occupation. Thorofare: SLACK Incorporated.
- Vovk M (2000). Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS. 14–94.

